

número rodó: el lector hi hauria trobat el mateix Martí i Castell rigorós i culte, que ajusta les paraules del primer president, Enric Prat de la Riba, i que també enalteix la governança del segon, Josep Puig i Cadafalch, els quals van convertir la Mancomunitat en un «veritable instrument d'estat». En aquest sentit, és un treball que s'afegeix a la col·lecció antològica d'articles martinians.

Són interessants les reflexions des de la lectura del *Diccionari de pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració*. Martí i Castell sap —i diu— que es tracta de la primera obra elaborada amb el rigor que requereixen les noves metodologies lexicològiques i lexicogràfiques; també sap —i també diu— que és una obra d'una enorme envergadura qualitativa i quantitativa (7.500 entrades), «que solament pot aportar-se des de l'erudició i el coneixement de la vida cultural de la història catalana profunds i vastos que caracteritzen Albert Manent i Josep Poca» (*Filologia, història i societat*, p. 249). En canvi, després d'encapçalar l'article amb una acurada reflexió sobre les raons del pseudònim com a «amagatall estratègic», Martí es veu abocat a acceptar que, «segons els experts», són pseudònims aquelles formes que, amb matisos, ell no consideraria pseudònims: les inicials del nom i dels cognoms (sempre que es corresponguin amb les inicials del nom i dels cognoms reals. Per exemple: A. A. per Antònia Abelló, en contrast amb A. B. C., que és un dels pseudònims de Marià Aguiló i Fuster); el primer cognom i prou (*Gila* per Miguel Gila); el nom de baptisme expressat amb un hipocorístic (*Pep Coll* per Josep Coll), i els dos cognoms reals però sense el nom de fonts (*Bigas Luna* per Joan Josep Bigas Luna).

És clar que hi ha una diferència entre *pseudònim* i *sobrenom*: en aquell, l'actor i el creador del nom és el mateix; en aquest, l'actor i el creador del nom són diferents. El *Diccionari de pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració* prescindeix dels sobrenoms (o renoms o malnoms). Martí i Castell, en aquest sentit, detecta alguns pseudònims que són recollits en el diccionari i que semblen més aviat sobrenoms. Creieu-me: Martí es fa llegir. Caràcter d'orfebre, sensibilitat cultural.

David PALOMA

Universitat Autònoma de Barcelona

MARTÍ MESTRE, Joaquim (2017): *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)*. València: Universitat de València (Biblioteca Lingüística Catalana, 32), 1.839 p.

El gruiçut *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)* és una aportació voluminosa (1.839 pàgines) i molt valuosa a l'estudi del valencià dels quatre darrers segles, que enriqueix els elements de la lingüística catalana pertanyents al "llenguatge repetit", l'estudi dels quals no havia atret els investigadors i que són necessaris per a un complet coneixement del nostre lèxic. El llibre constitueix un complement al *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)* (2004) i al *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el context històric* (2011), obres igualment riques de contingut, del mateix autor.

Es tracta d'un recull que conté, d'una manera exhaustiva, els fraseologismes recollits d'obres literàries i il·literàries, impreses o manuscrites, algunes inèdites, d'autors valencians: col·loquis, obres teatrals, llibretes de falles, sermons, diaris, etc.; cada unitat (locució, frase feta, parèmia) és objecte de comentari amb la corresponent definició, l'etimologia i/o motivació, referències bibliogràfiques, i equivalents en altres dialectes i llengües romàniques (occità, francès, castellà, italià, aragonès). Les 117 entrades sota el lema *aigua* o, encara més, les 145 sota el lema *sant/sent* són una mostra de l'esbalaïdora profusió de materials arregats i comentats. Quantitats que esborronen si hi sumem les 1.800 fonts documentals que ha despullat l'autor i les més de 550 peces bibliogràfiques a les quals ha recorregut per enriquir els respectius comentaris.

Al llarg de les seves pàgines, descobrim mots nous dins la seva locució (*quedar com un siriclori*, per a ponderar el posat seriós d'algú; *més negre que un socarrat*, de caràcter intensiu); unitats que han sofert el tractament fonètic tradicional (*almíver* 'almívar', amb pas de [a] > [e] posttònica en un mot importat, com ha passat en *bàlsem*, *tàlem*, *espàrec*, etc.); la substitució de *estela* 'estel, estrella', viu fins

al s. xvii, per *estrela*, com l'aragonès; la presència medieval de *calis* 'calze', semicultisme pres del llatí, i la seva supervivència en segles posteriors afavorida, però, per la interferència amb el castellà *cáliz*; el rebuig del mossarabisme de *calitx* 'joc de xiquets' substituït per la probable influència del castellà *caliche*, on és vocable de documentació més antiga i força estès.

Si passem als fraseologismes, ens assabentem dels equivalents de *gallina vella fa bon caldo* en occità, francès, portuguès i italià; un gal·licisme com *a la garçó / a la garçon* 'tipus de pentinat a la manera masculina' es veu enriquit amb força documentació valenciana, que completa la que forneix Barri;¹ abunden els sinònims, com els de *tindre un cor com una bellota*, igualat amb *tindre el cor com una avellana* i *tindre el cor apretat*; alguns fraseologismes remunten a fonts clàssiques, com *la gota d'aigua cútia forada la penya*, amb aclariment del mot *cuti*, *cútia* 'continu, contínua', interpretat com a probable aragonesisme;² no falten els castellanismes, com *tindre agalles* 'tenir valor', o les locucions d'estructura castellana però que no es troben en la llengua veïna, com *en un seco sin llover* 'inesperadament'. També apareixen alguns llatinismes com *in agonis* 'agonitzant', i adaptacions curioses com *fet un aixihomo* 'nafrat', amb les variants *accihome* (← *ecce homo*); arcaïsmes petrificats en frases fetes com *alarb* 'àrab' (*menjar com un alarb* 'menjar molt'), *agràs* 'raïm verd; el seu suc àcid' (*esclafar lo agràs en los ulls* 'donar un desengany; desairar') o *sòl* 'paviment' (*no tindre sòl el ventre* 'ser molt menjador'); mots sense documentació al DCVB (*agulla saquera*, *aigua [de] colònia*) o unitats fraseològiques que no hi són enregistrades (*ser un abadejo remullat*, aplicat a una dona menyspreada pel marit al cap d'un any de matrimoni; *dar [demanar] abelles blanques* 'donar, demanar qualsevol cosa per difícil que sigui'; *tindre'l agarrada* 'agafar una borratxera'; *més antic (vell, més anys, ruïn) que la tos*); accepcions no recollides fins ara (*glopejar* 'magrejar', probable modificació de *grapejar*, per intercanvi de líquides; cf. val. *crosses* 'crosses'); derivats desconeguts (*sidralejar*, *siladrejada*, *sidralero*); variants formals (*símola*, *quistió*, *ampossible*, etc.).

Gràcies a la sagacitat escrutadora de l'autor, aquest, amb el suport de variants antigues, dialectals i romàniques, desvela casos d'etimologia popular com *ser pitjor que Ana Morena*, per *Ana Bolena*; aclareix procedències d'alguns fraseologismes, com el del joc semblant al de la gallina cega, *zapos quedos*, evolució de *cepos quedos*, probablement pres de l'aragonès; desvela motivacions, com la de *sidral* 'desordre, rebombori' «probablement perquè en les tavernes on es venia i es prenia el sidral no devien ser rars els desordres, o potser pel caràcter efervescent d'aquesta beguda», o la d'*anar-se'n a la botiga del Pual(Poal)* 'desenganyar-se', per l'ús habitual d'aquest verb per part del botiguer.

Davant el desplaçament de tanta exhaustivitat col·lectora, acaraments fraseològics, capacitat interpretativa i tan sàvia erudició, poques coses es poden agregar a l'excel·lència d'aquesta obra. Potser es podrien afegir equivalents dialectals d'alguns fraseologismes, com *per tu va el pollastre* (Montsià), germà de *pa tu l'abaejo*, per donar la raó a algú; *puja aquí i voràs Portopí* (Mallorca), que indica desaprovarció (a més d'un singular *tiferri!* o *ffit!* de Campos [Mallorca]), igual a *puja ací dalt i voràs a ma auela*. És interessant el cas de *dir (fer) ajonetes* adreçat a un xiquet de bolquers 'dir, fer festes, moixaines' que caldria —crec— considerar articulat amb /x/ velar i, per això, la variant *aconetes*; la base seria un *a[x]ó*, *acó*, imitació del gorgueig, balbuceig infantil, com el sinònim no normatiu *engú* (DCVB). *Querinaldo*, tractament amb "queada" de *Gerinaldo* dels romanços castellans, és propi de parlants monolingües no familiaritzats amb el castellà,³ com ha passat en *parar en aigua de cerraques* 'frustrar-se', adaptació del cast. *cerrajas* 'borratges'. A *lo mateix té sis que seis* 'ser igual una cosa com l'altra', gene-

1. BARRI, Montserrat (1999): *Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Biblioteca Filològica, XXXIX).

2. S'interpreta com una adaptació de l'aforisme llatí *Gutta cavat lapidem non vi sed saepe cadendo*. Potser seria interessant fer una referència al vers d'Ovidi, recollit per Francesc de B. Moll com a lema de la seva vida, *Dura tamen molli saxa cavantur aqua*.

3. Vid. Joan VENY, *Contacte i contrast de llengües i dialectes*, València, Universitat de València, 2006, p. 33-76.

rat en el marc del bilingüisme, es podrien afegir locucions com *tot és u, formatge o queso i dis-li barret, dis-li sombrero*.⁴ (Veny 2017: 112).

En suma, felicitem calorosament l'autor per una obra ingent d'arplega de locucions i frases fetes, erudita, ben documentada, plena de novetats lèxiques, amb bones interpretacions, que contribuirà sens dubte a un millor coneixement diacrònic de la nostra llengua, en definitiva, de la seva història.

Joan VENY
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

MASSOT I MUNTANER, Josep (2017): *De València i Mallorca*. València: Universitat de València, 490 p.

El 15 d'abril de 2016 s'investia Josep Massot i Muntaner com a Doctor Honoris Causa de la Universitat de València. Un honor conquerit amb esforç ímprobe, que ha donat com a resultat una activitat múltiple en el camp de la història, la literatura i la filologia catalanes així com en el de les edicions, de la direcció de revistes i de la gestió, sovint relacionades amb la Universitat de València que, amb lloable decisió, ha publicat un bell volum (2017) que, a més de recollir les intervencions en l'emotiu acte, inclou treballs de l'homenatjat relacionats amb temàtica valenciana i, fidel als seus orígens insulars, també mallorquina. Algunes pàgines del llibre permeten resseguir, a través de la seva biografia, la dinàmica producció d'un geni de la nostra cultura.

El llibre conté una primera part dedicada a la persona de l'homenatjat, amb discursos referents a l'acte i una història personal; una segona que conté articles de Massot seleccionats, amb una nova edició molt ampliada de *Els Mallorquins i la llengua autòctona*, per tancar l'obra amb escrits de Massot i els d'altres, publicats anteriorment, sobre l'homenatjat.

En la *Laudatio*, Vicent Simbor, editor de l'obra, exalta la saviesa de l'homenatjat, els primers contactes universitaris, tot resumint els aspectes que més el van impressionar.

La *Lectio* versa sobre l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya* i les terres valencianes. Després de recordar les seves visites a València, Massot explica les vicissituds d'aquesta magna obra, patrocinada, des del 1921, pel mecenes Rafel Patxot, interrompuda durant la Guerra Civil, amb els materials dipositats a Suïssa i Barcelona i després traslladats al monestir de Montserrat, on Massot els va ordenar i successivament ha anat publicant; una feinada ímproba després de «moltes hores robades al son i al descans» (p. 37). Gràcies al seu esforç, avui tenim 21 volums d'aquesta valuosa obra, que s'afegeixen als tres publicats anteriorment.

Segueix una «Petita història personal» on Massot recorda la sort d'haver nascut en un ambient familiar amant de les nostres lletres, cultura i història (tertúlia dels oncles Marià i Mercè; avi i besavi, músics; aquell, col·lector de cançons populars, tema que l'homenatjat ha continuat amb sòlids estudis); té present la seva formació filològica i literària a través de professors de la Universitat de Barcelona (Riquer, Badia, Petit, Bastardas, Seco) i dels Estudis Universitaris Catalans de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC; Aramon, Molas), el tracte fecund amb l'editor Casacuberta i la relació amb el pare Batllori. S'estén després en diverses activitats, com la direcció de la revista *Studia Monastica*, la participació en la Universitat de Prada, l'ensenyament —massa breu!— a la Universitat de Barcelona, la col·laboració en l'Enciclopèdia Catalana, la direcció de la revista *Randa* de temes baleàrics, l'ordenació i publicació dels materials de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, la dedicació intensiva i innovadora a l'estudi de la Guerra Civil a Mallorca, la participació en les tasques de la Societat Catalana de Llengua i

4. Vid. Joan VENY, *Paraules en l'espai, el temps i la norma*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2017, p. 112.